

ПРОГРАМА

кандидатського іспиту із спеціальності 19.00.07 – педагогічна і вікова психологія (погоджено з Міністерством освіти і науки та ВАК України)

ВСТУП

При складанні кандидатського екзамену з педагогічної та вікової психології до пошукача ставляться такі вимоги:

1. Знати місце і роль педагогічної та вікової психології в системі психологічної науки, її зв'язки з іншими психологічними галузями та іншими науковими дисциплінами, вміти використовувати їх у розв'язанні як загальнонаукових, так і практичних проблем навчання і виховання творчої особистості; орієнтуватись в історії цих галузей, розуміти їх актуальні завдання на сучасному етапі розвитку.
2. Орієнтуватись в основних теоретико-методологічних проблемах сучасної вітчизняної та зарубіжної педагогічної та вікової психології, розуміти її наукові принципи і категорії, вміти застосовувати їх у дослідницькій і практичній діяльності.
3. Вміти аналізувати й оцінювати основні теоретичні напрямки у розв'язанні проблем психічного розвитку людини; знати особливості психічного розвитку у різні вікові періоди (немовля, раннє дитинство, дошкільня, молодший школяр, підліток, старшокласник, юнацький і зрілий вік, старіння), бути обізнаним у підходах до вікової періодизації; мати чітке уявлення про основні типи соціальної активності людини: гру, учіння, спілкування, працю. Розуміти їх значення у психічному розвитку.

4. Бути обізнаним з основними закономірностями онтогенезу людини, знати психологічні закони розвитку пізнавальних процесів, мови і мовлення, емоційної і потребо-мотиваційної сфери, довільної (вольової) поведінки особистості, можливості їх використання у навчально-виховному процесі різних дитячих закладів, загальноосвітніх шкіл, середніх професійних закладів, вузів, зокрема, у педагогічній діяльності вихователя, вчителя, викладача вищої школи. Розуміти роль навчання і виховання у психічному розвитку людини.

5. Знати вікові особливості засвоєння знань у різні вікові періоди, психологічні умови розвиваючого навчання, вміти їх застосовувати для удосконалення навчально-виховного процесу; знати психологічні механізми формування особистості у процесі виховання.

6. Орієнтуватись у методах дослідження вікової та педагогічної психології, способах обробки фактичного матеріалу. Знати принципи і методи консультування.

ПРОГРАМА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

1. Предмет, завдання і методи вікової психології

Вікова психологія – галузь психологічної науки, що вивчає закономірності розвитку психіки людини в умовах навчання і виховання, в процесі індивідуального життя, розкриває особливості вікових періодів психічного розвитку особистості. Основні розділи вікової психології та критерії їх виділення. Зв'язок вікової психології із загальною і педагогічною психологією; віковою фізіологією, педагогікою і методикою. Теоретичні і практичні завдання сучасної вікової психології. Стратегії і методи вікової психології. Лонгитюдинальні і поперечні

"зрізи". Спостереження та його види. Щоденникові спостереження. Особливості застосування експериментальних методів. Природний і лабораторний експерименти у віковій психології. Формуючий експеримент. "Близнюковий" метод та його значення в експериментальному дослідженні розвитку психіки. Генетико-моделюючі експерименти. Діагностичні методи у віковій психології. Тести і умови їх застосування. Способи оцінювання вірогідності і надійності експериментальних даних у дослідженні психічного розвитку.

Вікова психологія і суспільна практика; основні сфери застосування: навчання і виховання, наукова організація праці і дозвілля людини.

2. Короткий історичний нарис становлення вікової психології

Виникнення дитячої психології в середині XIX ст. "Спостереження за життям дитини" Ч. Дарвіна. К.Д. Ушинський та його внесок у психологію дитини. Підхід І.М. Сеченова до проблем розвитку дитини. Проникнення експериментальних досліджень у дитячу психологію. Перші узагальнення проблематики дитячої психології; праці К.Д. Ушинського, М. Меймана, В. Штерна, К-Бюллера та ін. Виникнення педології та критичний аналіз її концепцій. Біогенетичний і соціогенетичний напрямки у становленні дитячої психології. Механістичні уявлення про розвиток психіки, теорія двох факторів та їх конвергенція. Внесок А. Валлона, Ж. Піаже в розробку проблем психічного розвитку.

Питання вікової психології і проблема розвитку вищих психічних функцій в працях Л.С. Виготського, П.П. Блонського, С.Л. Рубінштейна і О.М. Леонтьєва. Г.С. Костюк і розвиток вікової психології в Україні.

Становлення вікової психології в СРСР (Б.Г. Ананьєв, М.Я. Басов, П.П. Блонський, Л.І. Божович, Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, О.В. Запоржець, Г.С. Костюк, О.М. Леонтєв, М.І. Лісіна, А.О. Люблінська, Н.О. Менчинська, С.Я. Рубінштейн, Д.Б. Ельконін). Сучасний стан вікової психології.

Література до розділу 1.2

1. Ананьєв Б.Г. Человек как предмет познания // Избр. психол. труды: В 2-х т. – Т. 1. – М.: Педагогика, 1980.
2. Баєв Б.Ф. Психологічне вивчення учнів. – К.: Рад. школа, 1987.
3. Басов М.Я. Избранные психологические произведения. – М., 1975.
4. Блонский П.П. Избранные психологические произведения. – М., 1964.
5. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М., 1968.
6. Валлон А. Психическое развитие ребенка. – М., 1967.
7. Вікова психологія / За ред. Г.С. Костюка. – К.: Рад. школа, 1976.
8. Гальперин П.Я. Введение в психологию. – М.: МГУ, 1980.
9. Гильбух Ю.З. Умственно одаренный ребенок. Психология, диагностика, педагогика. – К., 1992.
10. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад. школа, 1989. – Розд. 4.
11. Леонтєв А.М. Проблемы развития психики. – М.: МГУ, 1981.
12. Максименко С.Д. Теорія і практика психологічного дослідження. – К.: НДП, 1990.

- 13.Максименко С.Д. Изучение психики в процессе обучения. (Характеристика методов исследования). – К.: Знання, 1981.
 - 14.Обухова Л.Ф. Концепция Ж. Пиаже: за и против. – М.: МГУ, 1981.
 - 15.Обухова Л.Ф. Психология действия. – М.: Академия, 1995.
 - 16.Петровский А.В. Вопросы теории и истории психологии // Избр. труды. – М.: Педагогика, 1984.
 - 17.Пиаже Ж. Избранные психологические труды. – М.: Наука, 1970.
 - 18.Радянська психологічна наука за 40 років радянської влади. – К.: Рад. школа, 1958.
 - 19.Развитие и современное состояние зарубежной психологии // Под ред. Л.М. Анциферовой, М.Г. Ярошевского. – М., 1974.
 - 20.Развитие и современное состояние психологической науки в СССР // Под ред. А.А. Смирнова. – М., 1975.
 - 21.Сеченов И.М. Избранные философские и психологические сочинения. (Элементы мысли). – М., 1947.
 - 22.Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. – Вып.1. – М.: МГУ, 1980; Вып. 2. – 1981.
 - 23.Шванцара Й. Диагностика психического развития. – Прага, 1978.
- Підручники і посібники з дитячої і вікової психології.
3. Проблема вікової періодизації онтогенезу особистості
Поняття “періодизація онтогенезу”. Онтогенез та його фази. Особливості процесу психічного розвитку в онтогенезі (системність, циклічність, виникнення новоутворень, нерівномірність, періодичність). Проблема переходу від одного вікового періоду до іншого. Онтогенез і поняття про життєвий шлях людини. Вік і вікова

періодизація розвитку особистості в онтогенезі. Л.С. Виготський про класифікацію підходів до періодизації дитячого розвитку: схеми періодизації, спрямовані на зовні; вузькоспрямовані схеми; пошук психологічних критеріїв періодизації. Періодизації дитячого розвитку в схемі Л.С. Виготського. Поняття про стабільні і перехідні періоди. Кризи розвитку та їх розуміння.

Проблема періодизації розвитку особистості в дитячому віці в працях О.М. Леонтьєва, Л.І. Божович, Д.Б. Ельконіна, І.С. Кона та ін.

Періодизація розвитку особистості в онтогенезі в цілому. Проблема критеріїв періодизації розвитку зрілої особистості. Епігенетична концепція періодизації розвитку особистості Е.Г. Еріксона. Концепція вікової періодизації Л. Сева. Періодизація онтогенезу в цілому в працях Б.Г. Ананьєва, А.В. Петровського та ін.

Значення проблеми періодизації розвитку особистості в онтогенезі.

Література до розділу 3:

1. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1980. – Т. 1. (Онтогенез жизненного пути; к проблеме возраста).
2. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – Л.: ЛГУ, 1977.
3. Анциферова Л.И. Психологические закономерности развития личности взрослого человека и проблема непрерывного образования // Психологический журнал. – 1980. – № 1.
4. Анциферова Л.И. Эпигенетическая концепция развития личности Э.Г. Эриксона // Принцип развития психологии. – М.: Наука, 1978.

- 5.Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968.
6. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе // Вопросы психологии. – 1979. – № 2.
- 7.Братусь Б.С. К проблеме развития личности в зрелом возрасте // Вестник МГУ. – 1980. – № 2.
8. Выготский Л.С. Проблема возраста / Собр. Соч. – М., 1984. – Т. 4.
- 9.Заззо Р. Стадии психического развития ребенка // Развитие ребенка / Под ред. А.В. Запорожца, Л.А. Венгера. – М., 1968.
- 10.Каган М.С. Человеческая деятельность // Опыт системного анализа. – М., 1974.
- 11.Лейтес Н.С. К проблеме сензитивности периодов психического развития человека // Принципы развития в психологии. – М., 1979.
- 12.Леонтьев А.Н. Проблема развития психики. – М.: МГУ, 1981.
- 13.Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М., 1977.
- 14.Мерлин В.С. Опыт изучения онтогенеза интегральной индивидуальности // Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. – М.: МГУ, 1981. – Ч. 2.
- 15.Моргун В.Ф. Проблема периодизации развития личности в ходе жизни // Психологические проблемы индивидуальности / Под ред. Б.Ф. Ломова и др. – Вып. 1. – М., 1983.
- 16.Моргун В.Ф. Проблема періодизації розвитку особистості в творчості Г.С. Костюка // Психологія. – Вип. 25.- К.: Рад. школа, 1985.
- 17.Моргун В.Ф., Ткачева Н.Ю. Проблема периодизации личности в психологии. – М.: МГУ, 1981.

18.Петровский А.В. Проблема развития личности с позиции социальной психологии // Вопросы психологии. – 1984. – № 4.

19.Рубинштейн С.Я. Основы общей психологии. – М.: Учпедгиз, 1946.

20.Сэв Л. Марксизм и теория личности. – М.: Прогресс, 1972.

21.Томэ Т. Теоретические и эмпирические основы психологии развития человеческой жизни // Принцип развития в психологии / Под ред. Л.И. Анциферовой. – М., 1978.

22.Эльконин Д.Б., Коссаковский А. Основные этапы психического развития // Педагогика / Под ред. Абдулиной, Аранского, Бабанского и др. – М., 1978.

23.Эльконин Д.Б. К проблеме периодизации развития в детском возрасте // Вопросы психологии. – 1971. – № 4.

Підручники і посібники з вікової психології. Хрестоматії з вікової і педагогічної психології.

4. Психічний розвиток в процесі онтогенезу

Поняття про психічний розвиток. Кількісні і якісні зміни в становленні людини як організму, як суспільної істоти і як особистості. Принцип психічного розвитку у діяльності. Поняття про провідну діяльність і механізми її зміни. Поняття "соціальна ситуація розвитку".

Рушійні сили і умови психічного розвитку. Єдність природного і суспільного в онтогенезі людини. Роль спадковості в індивідуальному розвитку людини. Природні задатки і психічні властивості. Суспільні умови психічного розвитку.

Взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх умов психічного розвитку. Процеси інтеріоризації та екстеріоризації в процесі психічного розвитку особистості.

Теорії психічного розвитку. Біологізаторські та соціологізаторські концепції онтогенезу людської психіки. Розуміння процесу становлення людської особистості як "саморуку".

Внутрішні суперечності – рушійні сили психічного розвитку: розбіжність між новими потребами, цілями, прагненнями особистості і рівнем оволодіння засобами для їх задоволення; розходження між збільшеними фізичними і духовними потребами та наявними формами взаємин і видами діяльності; розбіжності між наявними пізнавальними цілями, завданнями і способами дій; суперечності між досягненим рівнем розвитку індивіда і способом його життя; розбіжність між очікуваним, бажаним, майбутнім і теперішнім, між тим, до чого прагне особистість, і тим, що в неї є; суперечності в розвитку нових потреб і мотивів діяльності, емоцій, становленні довільної регуляції поведінки, розвитку пізнавальних процесів та розумової діяльності тощо. Навчання, виховання і рушійні сили розвитку особистості.

Кризові явища в психічному розвитку; фактори, що їх зумовлюють. Ж. Піаже про рушійні сили психічного розвитку. Теорії психічного розвитку і навчання (Дж. Брунер, А. Валлон, К. Каффа, Е. Торндайк).

Відставання і затримка у психічному розвитку. Розвиток психіки в умовах сенсорних дефектів. Відставання як результат педагогічної занедбаності. Затримка в психічному розвитку як результат розумової відсталості. Проблема акселерації (прискорення) психічного розвитку.

Література до розд.4

1. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1980.- Т. 1; 1981. – Т. 2.

2. А.Н. Леонтьев и современная психология // А.В. Запорожец, Д.Б. Эльконин. – М.: МГУ, 1983.
 3. Блонский П.П. Избранные педагогические сочинения. – М., 1961.
 4. Валлон А. Психическое развитие ребенка. – М.: Просвещение, 1967.
 5. Вікова психологія / За ред. Г.С. Костюка. – К.: Рад. школа, 1976.
 6. Выготский Л.С. Развитие высших психологических функций // Собр. соч. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 3.
 7. Зазо Р. Психологическое развитие ребенка в советской психологии // Вопросы психологии. – 1967. – № 2.
 8. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад. школа, 1989.
 9. Костюк Г.С. Принцип развития в психологии. // Методологические и теоретические проблемы психологии. – М., 1969.
 10. Костюк Г.С. Проблема развития ребенка в советской психологии // Вопросы психологии. – 1967. – № 2.
 11. Леонтьев А.Н. Проблема развития психики. – М.: МГУ, 1981.
 12. Мещеряков А.И. Слепоглухонемые дети. – М., 1974.
 13. Пиаже Ж. Избр. психолог. труды. – М.: Просвещение, 1970.
 14. Роль среды и наследственности в формировании индивидуальности человека / Под ред. И.В. Равия-Щербо. – М.: Педагогика, 1988.
 15. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. – М.: МГУ, 1980. – Ч. 1; 1981. – Ч. 2.
- Підручники і посібники з дитячої і вікової психології.
5. Психічний розвиток немовля (від 0 до 1 року)

Пренатальний розвиток. Критичний період новонародженості. Характеристика змін способу життя при переході до постнатального дитинства. Значення безпомічності дитини. Принципова відмінність розвитку немовля людини в перші тижні життя від розвитку маля тварини. Критерії переходу від новонародженості до немовлячого періоду (фізіологічні і психологічні). Новоутворення немовлячого періоду. Соціальна ситуація розвитку.

“Комплекс пожвавлення” та його значення. Спілкування з дорослими та його значення в психічному розвитку немовля. Розвиток спілкування. Розвиток рухів: хватання, маніпулятивні дії, ходіння. Розвиток сенсорної сфери.

Розвиток пізнавальних процесів. Розвиток довільних рухів. Поява предметних дій. Початкові етапи розвитку мовлення. Криза першого року.

Необхідність виховання з перших днів життя та його психологічні особливості. Розвиток мислення.

6. Психічний розвиток у ранньому дитинстві (від 1 до 3 років)

Психологічна передумова переходу до раннього дитинства. Розвиток активності дитини, ускладнення її діяльності і стосунків з оточуючими людьми. Предметна діяльність і її значення для психічного розвитку в ранньому дитинстві. Критика теорій "шимпанзеподібності" і "робінзонади" в психічному розвитку у ранньому дитинстві.

Розвиток мови. Розвиток сенсорних і перцептивних процесів і дій. Розвиток пам'яті і мислення.

Аналіз теорій Ж. Піаже, А.В. Запорожця, М.І. Лісіної, Д.Б. Ельконіна про психологічну структуру сенсомоторного інтелекту і перехід до його символічних форм.

Основні види гри та їх роль у психічному розвитку в ранньому дитинстві. Передумови появи сюжетно-рольової гри. Виникнення прагнення до самостійності. Поняття про кризу 3-х років. Психологічні передумови переходу у шкільний вік.

7. Психічний розвиток в дошкільному віці (від 3 до 6 років) Соціальна ситуація розвитку в дошкільному дитинстві. Критика теорій "первісності", асоціальності і егоцентричності дитини. Рольова гра як провідна діяльність дитини-дошкільняти, її психологічна сутність. Критика біологізаторських теорій гри. Гіпотеза про теоретичне походження гри. Розвиток гри в дошкільному віці та її роль у психічному розвитку дитини-дошкільника. Значення гри для розвитку особистості. Елементи навчання і праці, їх місце і роль у психічному розвитку дитини. Продуктивні форми діяльності: конструювання, образотворча та інші види діяльності та їх роль у розвитку психіки.

Розвиток моторики. Сенсорний і перцептивний розвиток дошкільника. Розвиток процесів пам'яті (довільного запам'ятовування, відтворення). Розвиток мови і мовлення. Мислення і уява дошкільника. Розвиток особистості. Формування емоційно-вольової сфери. Розвиток мотиваційно-потребової сфери, домінуючі мотиви діяльності і поведінки. Психологія здібностей та розвиток загальних і спеціальних здібностей дитини-дошкільника. Формування характеру у дошкільному віці.

Психологія дітей 6-річного віку. Формування передумов готовності до навчання в школі і методи її діагностики. Методи навчання 6-річок. Криза семи років.

Дослідження українських психологів психічного розвитку у дітей дошкільного віку (О.В. Запорожець, М.В. Вовчик-

Блакитна, О.І. Кульчицький, К.Е. Хоменко, В.К. Котирло, О.В. Проскура, С.Е. Кулачковська та ін.).

Література до розд. 5, 6, 7

1. Бауер Т. Зрительный мир грудного ребенка // Восприятие. Механизмы и модели. – М.: Мир, 1974.
2. Валлон А. Психическое развитие ребенка. – М., 1965.
3. Венгер Л.А. Восприятие и обучение. – М.: Просвещение, 1969.
4. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка // Вопросы психологии. – 1966. – № 6.
5. Выготский Л.С. Кризис первого года жизни. Кризис трех лет. Кризис семи лет // Собр. соч.: В 6 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т. 4.
6. Выготский Л.С. Младенческий возраст // Собр. соч.: В 6 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т. 4.
7. Выготский Л.С. Орудие и знак в развитии ребенка // Собр. соч.: В 6 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т. 6.
8. Гарбер Л.А. Начальная стадия развития способностей // Проблемы способностей. – М., 1962.
9. Генезис сенсорных способностей // Под ред. Л.А. Вангера. – М.: Педагогика, 1976.
10. Запорожец А.В., Лисина М.И. Психологические проблемы развития детского восприятия // Развитие восприятия в раннем дошкольном детстве. – М.: Просвещение, 1966.
11. Запорожец А.В. Развитие произвольных движений. – М., 1960.
12. Истомина З.М. Возрастные и индивидуальные различия в соотношении разных видов и сторон памяти в дошкольном возрасте // Возрастные и индивидуальные различия памяти. – М.: Просвещение, 1967.

13. Касаткин Н.И. Очерки развития высшей нервной деятельности у ребенка раннего возраста. – М.: Медгиз, 1951.
14. Кистяковская М.Ю. Развитие движений у детей первого года жизни. – М., 1970.
15. Котырло В.К. Развитие воли у дошкольников. – К.: Рад. школа, 1969.
16. Кулачківська С.І., Ладивір С.О. Методичні рекомендації дошкільникам. Особливості психічного розвитку в умовах екологічної кризи. – К., 1995.
17. Кульчицька О.І. Розвиток моральних почуттів у дітей середнього дошкільного віку // Психологія. – Вип. 5. – К.: Рад. школа, 1968.
18. Леонтьев А.Н. Психологические основы дошкольной игры // Проблемы развития психики. – М., 1959.
19. Лисина М.И. Развитие общения у дошкольников. – М., 1977.
20. Люблинская А.А. Детская психология. – М.: Просвещение, 1971.
21. Люблинская А.А. Ранние формы мышления ребенка // Исследование мышления в советской психологии. – М.: Наука, 1966.
22. Мухина В.С. Детская психология. – М.: Просвещение, 1985.
23. Мухина В.С. Изобразительная деятельность ребенка как форма усвоения социального опыта. – М., 1981.
24. Обухова Л.Ф. Психология детства. – М., 1995.
25. Психология детей дошкольного возраста // Под ред. А.В. Запорожца, Д.Б. Эльконина. – М.: Просвещение, 1964.
26. Подъяков Н.Н. Мышление дошкольника. – М., 1977.

27. Развитие познавательных и волевых процессов у дошкольников // Под ред. А.В. Запорожца, Я.З. Неверович. – М.: Просвещение, 1965.
28. Развитие восприятия в раннем и дошкольном детстве. – М.: Просвещение, 1966.
29. Розенгарт-Пупко Г.Л. Речь и развитие восприятия в раннем детстве. – М., 1960.
30. Сенсорное воспитание дошкольников // Под ред. А.В. Запорожца, А.П. Усовой. – М., 1963.
31. Фигурин И.Л., Денисова М.П. Этапы развития поведения детей в возрасте от рождения до одного года. – М., 1948.
32. Эльконин Д.Б. Психология игры. – М., 1978.
8. Психологічний розвиток в молодшому шкільному віці (6-10 років)
- Вступ до школи як новий етап у житті дитини. Анатомо-фізіологічні особливості дитини молодшого шкільного віку. Психологічна перебудова, пов'язана зі вступом дитини до школи. Значення навчання в психічному розвитку молодшого школяра. Формування ставлення до школи, учителів і навчальних обов'язків. Засвоєння правил поведінки. Розвиток взаємин з однолітками. Зміна характеру ігрових стосунків.
- Формування особистості молодшого школяра. Зміна в вольовій регуляції поведінки і діяльності. Розвиток емоційної сфери. Формування характеру і соціальної поведінки. Роль спілкування, гри, стосунків у розвитку особистості молодшого школяра.
- Експериментальні дані про розвиток сенсорних і перцептивних процесів, уваги, пам'яті, мислення, уяви, мови і мовлення, здібностей. Проблема вікових

особливостей і вікових можливостей у засвоєнні знання в молодшому шкільному віці.

Навчання, виховання і розвиток особистості в молодшому шкільному віці в концепціях початкового навчання Л.С. Виготського, П.Я. Гальперіна, В.В. Давидова, Л.В. Занкова, Г.С. Костюка, А.О. Люблінської, М.О. Менчинської, А.О. Смирнова, Д.Б. Ельконіна.

Передумови переходу в підлітковий вік: самосвідомість і Я-концепція, самооцінка, рефлексія, моральні засади поведінки та інші новоутворення.

Дослідження психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку українськими психологами (Г.С. Костюк, П.Р. Чамата, Т.В. Косма, Л.К. Баєвецька, П.І. Зінченко, О.М. Концева, Ю.З. Гільбух та ін.).

Література до розд. 8

1. Амонашвили Ш.А. Развитие познавательной активности учащихся в начальной школе // Вопросы психологии. – 1984. – № 5.
2. Балацька Л.К. Розвиток уяви в молодших школярів. – К.: Рад. школа, 1969. – 151с.
3. Берне Р. Развитие Я-концепции и воспитание. – М.: Прогресс, 1986.
4. Бех І.Д. Праця – головний вихователь школярів. Психологічні аспекти трудового виховання молодших школярів. – К.: Знання, 1983. – 32 с.
5. Бех И.Д. Нравственность личности: стратегия становления. – К., 1991. – 146 с.
6. Блонский П.П. Избранные психологические произведения. – М.: АПН РСФСР, 1961. – С. 439 -490.
7. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968.

8. Вікова психологія / Під ред. Г.С. Костюка. – К.: Рад. школа, 1976.
9. Гильбух Ю.З. Внимание – одаренные дети. – М.: Знание, 1991.
10. Зак А.З. Исследование мышления младших школьников в американской психологии // Вопросы психологии. – 1981. – № 1.
11. Зак А.З. Развитие теоретического мышления младших школьников. – М., 1984.
12. Игнатъев Е.И. Психология изобретательной деятельности детей. – М., 1961.
13. Изучение мотивации поведения детей и подростков: Сборник научных трудов / Под ред. Л.И. Божовича, Л.В. Благодарежена. – М.: Просвещение, 1972.
14. Матюхина М.И. Мотивация учения младших школьников. – М., 1984.
15. Мир детства: младший школьник / Под ред. А.Г. Хрипковой, В.В. Давыдова. – М., 1981.
16. Петроченко Г.Г. Развитие детей 6-7 лет и подготовка их к школе. – Минск, 1982.
17. Подготовка детей к школе в семье. – М., 1976.
18. Психическое развитие младших школьников: Экспериментальные психологические исследования / Под ред. В.В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1990. – 166 с.
19. Развитие младших школьников в процессе усвоения знаний: Экспериментально-психологические исследования / Под ред. М.И. Зверевой. – М., 1983.
20. Развитие психики школьников в процессе учебной деятельности: Сб. научн. трудов / Под ред В.В. Давыдова. – М., 1983.
21. Скрипченко О.В. Психічний розвиток учнів. – К.: Рад. школа, 1974.

22.Скрипченко О.В. Розумовий розвиток молодшого школяра. – К.: Знання, 1971.

23.Славина Л.С. Дети с аффективным поведением. – М., 1966.

24.Эльконин Д.Б. Избр. психологические труды / Под ред. В.В. Давыдова, В.П. Зинченко. – М.: Педагогика, 1989. – 555 с.

9. Психічний розвиток у підлітковий період (10-11-14 років) Анатомо-фізіологічна перебудова організму протягом підліткового етапу і психічний розвиток. Акселерація та її причини. Аналіз теорій підліткового віку (В. Штерн, Ш. Бюллер, Л.С. Виготський та ін.). Соціальна ситуація розвитку у підлітковий період. Перебудова навчальної діяльності та її психологічні наслідки. Усвідомлення власної позиції у суспільстві і своїх можливостей як основне психологічне новоутворення підліткового віку. Виникнення і форми прояву "почуття дорослості" та їх джерела. Кризи підліткового періоду.

Формування особистості в підлітковому віці. Розвиток самосвідомості. Самооцінка і рівень домагань. Емоційно-вольовий розвиток. Прагнення до самовиховання. Формування систем потреб, інтересів і мотивів, їх зміст і структура. Особливості соціальної поведінки підлітків. Виникнення нового типу спілкування і міжособових стосунків. Тенденції до перебудови взаємин з дорослими й однолітками. Морально-етичні погляди підлітків.

Особливості характеру підлітків і психологічні причини інфантильності в підлітковому віці.

Розвиток пізнавальних процесів в підлітковому віці. Перцептивні процеси і розвиток спостережливості. Розвиток уваги і пам'яті, логічного мислення, мови і мовлення.

Розвиток пізнавальних інтересів. Перші ознаки професійної спрямованості.

Психологічні особливості навчання підлітків. Зростання самостійності у навчанні – перехід до елементів самоосвіти.

Трудова діяльність та її значення для формування особистості підлітка. Психологічні особливості організації суспільно-корисної діяльності в підлітковий період.

Розвиток здібностей і творчої активності підлітків.

Психологічні передумови переходу у новий період розвитку – старший шкільний вік.

Дослідження українських психологів з психології підлітка та старшого шкільного віку (Д.Ф. Ніколенко, Л.М. Проколієнко, Т.В. Рубцов, М.Й. Боришевський, Е.Ш. Сапожникова, О.І. Жаворонко, І.О. Синиця, І.М. Націмов, М.В. Вовчик-Блакитна та ін.).

Література до розд. 9

1. Блонский П.П. Подросток // Избр. пед. произведения. – М., 1961.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968.
3. В мире подростка / Под ред. А.А. Бодалева. – М., 1980.
4. Возрастные и индивидуальные особенности младших подростков / Под ред. Д.Б. Эльконина, Т.В. Драгуновой. – М., 1967.
5. Выготский Л.С. Педология подростка. Избр. главы // Собр. соч. – М.: Педагогика, 1984. – Т. 4.
6. Изучение мотивации поведения детей и подростков: Сб. науч. трудов / Под ред. Л.И. Божович. – М., 1972.
7. Краковский А.П. Трудный возраст. – М.: Просвещение, 1966.
8. Крутецкий В.В., Лукин Л.С. Психология подростка. – М., 1959.

9. Личко А.Е. Психология и акцентуация характера у подростков. – Л., 1983.
10. Мир детства: подросток / Под ред. А.Г. Хрипковой. – М., 1982.
11. Нисоленко Д.Ф., Проколієнко Л.М. Важкий вік. – К.: Знання, 1986.
12. Проколієнко Л.М., Школенко Д.Ф. Сімейне виховання. Підлітки. – К.: Рад. школа, 1981.
13. Фельдштейн Д.И. Психологические основы общественно-полезной деятельности подростков. – М., 1982.
14. Формирование личности в переходный период от подросткового к юношескому возрасту / Под ред. И.В. Дубровиной. – М.: Педагогика, 1987.
15. Чудновский В.Э. Нравственная устойчивость личности: Психологическое исследование. – М., 1981.

10. Психологічний розвиток в старшому шкільному віці
(рання юність 14-15-17 років)

Фактори психічного розвитку в ранньому юнацькому віці: соціальна ситуація в розвитку особистості; фізичний розвиток; явище акселерації; спілкування з дорослими і ровесниками; статеве поведінка.

Розвиток пізнавальних процесів і здібностей в старшому шкільному віці. Навчальна діяльність і виникнення на її основі передумов професійної діяльності. Розвиток професійного мислення і професійних здібностей в період навчання в старших класах.

Особливості самосвідомості особистості у ранньому юнацькому віці, виникнення потреби у самовизначенні. Система психологічних показників особистісної зрілості та умови її досягнення в період навчання в старших класах. Мотиви учіння. Спрямованість у майбутнє, проблема сенсу

життя. Ціннісні орієнтації і морально-етичні установки та ідеали в ранньому юнацькому віці. Моральна свідомість і світогляд як основні новоутворення. Почуття обов'язку і соціальної відповідальності в ранньому юнацькому віці. Розвиток емоційно-вольової сфери і характеру.

Психологічні проблеми і умови розвитку творчої особистості в ранній юності. Навчання і професійне самовизначення старшокласників. Психологічні проблеми трудової діяльності в період ранньої юності. Суспільно-корисна діяльність та її роль у становленні особистості старшокласника. Формування життєвих цілей як фактор розвитку особистості старшокласників. Я-концепція особистості в ранньому юнацькому віці та самовиховання старшокласників.

11. Старший юнацький вік (18-25 років)

Психологічна характеристика старшого юнацького віку. Студентський вік. Психологічні проблеми професійного самовизначення в старшому юнацькому віці. Професійний вибір і набуття спеціальності. Професійні інтереси і запити. Навчальна діяльність і навчання у старшому юнацькому віці. Психологія навчальної діяльності студентів. Самоосвіта у старшому юнацькому віці.

Особливості розвитку пізнавальних процесів та їх зумовленість професійною діяльністю. Проблема формування професійних мотивів, інтересів, професійних здібностей і якостей особистості в старшому юнацькому віці. Емоційне життя і соціальна поведінка в старшому юнацькому віці. Соціальна відповідальність як критерій моральної зрілості особистості у старшому юнацькому віці. Сімейні орієнтації юнаків і дівчат.

Література до розд. 10, 11

1. Ананьев Б.Г. Психология студенческого возраста и усвоение знаний // Вестник высшей школы. – 1972. – № 7.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968.
3. Вікова психологія / За ред. Г.С. Костюка. – К.: Рад. школа, 1976.
4. Вовчик-Блакитна М.В. Підготовка молоді до сімейного життя. – К.: Знання, 1984.
5. Вовчик-Блакитна М.В. Сімейне виховання. Юнацтво. – К.: Рад. школа, 1982.
6. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи. – К.: Наукова думка, 1988.
7. Кон И.С. Психология старшеклассника. – М., 1982.
8. Кон И.С. Психология юношеского возраста. – М., 1979.
9. Крутецкий В.А., Лукин Н.С. Очерки психологии старшего школьника. – М., 1963.
10. Лисовский В.Т., Дмитриев А.В. Личность студента. – Л.: ЛГУ, 1974.
11. Лисовский В.Т. Принципы и критерии типологизации современного советского студенчества // Социологические исследования. – 1980 – № 3.
12. Мудрык А.В. О воспитании старшеклассников. – М.: Просвещение, 1981.
13. Нечаев Н.Н. Психолого-педагогические аспекты подготовки специалистов в вузе. – М., 1985.
14. Основы педагогики и психологии высшего образования. Программа / Под ред. Н.Ф. Талызиной – М., 1989.
15. Основы педагогики и психологии высшей школы / Под ред. А.В. Петровского. – М.: МГУ, 1986.

16. Психолого-педагогические проблемы учебно-воспитательного процесса в высшей школе на современном этапе. – М., 1986.

17. Психологические и психофизиологические особенности студентов / Под ред. Н.М. Пейсахова. – Казань, 1977.

18. Психология формирования и развития личности / Под ред. Л.И. Анциферовой. – М., 1981.

19. Рейнвальд Н.И. Психология личности. – М., 1987.

20. Рувинский Л.И., Арст А.Я. Самовоспитание школьников. – М.: Педагогика, 1976.

21. Студент на пороге XXI века. – М.: Ун-т дружбы народов, 1990.

22. Формирование личности в переходный период от подросткового к юношескому возрасту / Под ред. И.В. Дубровиной. – М.: Педагогика, 1987.

23. Шумилин А.А. Психология старшеклассника. – М., 1978.

12. Психологія зрілого віку (акмеопсихологія)

Проблема періодизації зрілого віку. Огляд класифікації періодів зрілості (Б.Г. Ананьев, Е. Еріксон). Історичний характер періодизації зрілого віку. Біологічна і соціальна роль періоду зрілості. Різноманітність діяльностей і всіх форм соціальної активності. Досягнення найбільшої продуктивності праці.

Аналіз теорії зрілості як плато у психічному розвитку особистості. Пізнавальна діяльність зрілої людини та її можливості. Розвиток функціональних відношень як між окремими психічними процесами, їх структура та її залежність від характеру професійної діяльності та удосконалення в ній.

Місце людини в суспільстві, ступінь її активності у суспільному процесі як визначальні моменти розвитку особистості зрілої людини. Свідомість і самосвідомість в

період зрілості. Особливості потребово-мотиваційної сфери дорослої людини, її інтереси і запити. Специфіка емоційного життя.

Соціальні контакти в період зрілості. Сім'я і сімейні стосунки в житті зрілої людини. Асоціальні явища в житті дорослої людини та їх вплив на особистість. Психологічні проблеми в зв'язку з віковими змінами в період зрілості.

13. Психологія старіння і старості (геронтопсихологія)

Періодизація старіння і старості. Теорії старіння. Історичний характер тривалості життя і строків приходу старості. Припинення активної виробничої діяльності як основна ознака соціального старіння.

Психологічні зміни в особистості старої людини: зміни в просторовій орієнтації, рухах, логічних міркуваннях, потребах, мотивації, емоційно-вольовій сфері. Профілактика старіння.

Проблема трудової і громадської діяльності в період старості. Ставлення старої людини до старості як психологічна проблема. Проблема навчання і профорієнтації в період старіння. Проблеми геронтології і місце в них питань руйнування (розпаду) психічної діяльності особистості. Питання довголіття і творчої життєдіяльності (І.П. Павлов, І. Мечников, Богомолець та ін.).

Проблема ставлення до старих людей, соціальна допомога їм.

Література до розд. 12, 13

1. Александрова М.Д. Проблемы социальной и психологической геронтологии. – Л.: ЛГУ, 1974.
2. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – М.: Наука, 1977. – Разд. 6.

3. Анциферова Л.И. Психологические закономерности развития личности взрослого человека и проблемы непрерывного образования // Психологический журнал. – 1980. – Т. 1. – № 2.
4. Бурльер Ф. Старение и старость. – М., 1962.
5. Грелик М.Д. Геронтология – учение о старости и долголетию. – М., 1958.
6. Гуцаленко Л.А. Универсальное развитие человека: предпосылки и перспективы. – Минск, МГУ, 1988.
7. Давыдовский Н.В. Геронтология. – Л., 1960.
8. Карасаевская Т.В., Шаталов А.Т. Философские аспекты геронтологии. – М., 1978.
9. Крупнов А.И. Психологические проблемы исследования активности человека // Вопросы психологии. – 1984. – № 3.
10. Лабиринты одиночества / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1989.
11. Минц Г., Непомнящий А. Человек в расцвете лет: ценностные ориентации. – Рига: Автос, 1989.
12. Основы геронтологии / Под ред. В. Бине. – М., 1960.
13. Петровский Е.Н. Изменившееся представление о старости // Международный конгресс геронтологов. – К., 1972.
14. Проблемы комплексного изучения человека // Вопросы психологии. – 1988. – № 4.
15. Романец В.А. Жизнь и смерть в научном и религиозном истолковании. – К.: Здоровье, 1989.
16. Сенин М.Я., Дыскин А.А. Пожилой человек в семье и обществе. – М., 1976.
17. Урланис Б.У. История одного поколения. – М., 1968.
18. Шапиро В.Д. Социальная активность пожилых людей в СССР. – М., 1984.

ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

1. Предмет, завдання і методи педагогічної психології
Місце педагогічної психології в системі психологічної науки. Навчання і виховання як предмет педагогічної психології.

Основна система термінів: учіння, засвоєння, навчання, виховання, наuczіння, розвиток, формування, знання, вміння, навички.

Розділи педагогічної психології: психологія навчання; психологія виховання; психологія вчителя. Їх характеристика.

Завдання педагогічної психології на сучасному етапі її розвитку. Основна проблематика. Зв'язок педагогічної психології з іншими науками (педагогіка, методика, загальна і вікова психологія, фізіологія тощо). Взаємність і багатозначність цих зв'язків.

Методи педагогічної психології. Залежність змісту методу від предмету вивчення. Принципи побудови досліджень з педагогічної психології (об'єктивність, вивчення психічних явищ у їх розвитку; цілісність психічної діяльності та ін.). Характеристика конкретних методів педагогічної психології:

спостереження та його види;
експеримент та його види;
вивчення продуктів діяльності;
генетичний метод;
моделювання;
метод зрізів;
тести та їх види;
статистичні та математичні методи.

Література до розд. 1

1. Анастаси А. Психологическое тестирование. – М., 1962. – Ч. 1, 2.

2. Басов М.Я. Избр. психол. произв. – М., 1975.
3. Блонский П.П. Избр. психол. произв. – М., 1964.
4. Бурлачук Л.Ф. Психодиагностические методы исследования интеллекта. – К., 1985.
5. Вопросы практической психодиагностики и консультирование в вузе / Под ред. В.В. Обозова. – Л., 1984.
6. Гальперин П.Я. Метод "срезов" и метод поэтапного в формировании детского мышления // Вопросы психологии. – 1966. – № 4.
7. Готтсцанкер Р. Основы психологического эксперимента: Учебное пособие / Пер. с англ. – М., 1982.
8. Диагностика учебной деятельности и интеллектуального развития детей: Сб. науч. трудов / Под ред. Д.Б. Эльконина, А.Л. Венгера. – М., 1981.
9. Естественный эксперимент и его школьное применение / Под ред. А.Ф. Лазурского. – Пг., 1918.
10. Значение психофизиологических исследований для педагогической психологии // Вопросы психологии. – 1983. – № 5.
11. Измайлов Ч.А., Михалевская М.В. Общий практикум по психологии: Общая психометрика. – М., 1983.
12. Карпов Ю.В. Критерии и методы диагностики умственного развития // Вестник МГУ. – Сер. 14. Психология. – 1982. – № 3.
13. Максименко С.Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження. – К.: НДІП, 1990.
14. Орлов А.Б. Основные исследовательские методы возрастной и педагогической психологии // Вопросы психологии. – 1981. – № 1.
15. Педагогічна психологія / За ред. Л.М. Проколієнко. – К., 1987.

16. Психологическая диагностика: проблемы и исследования / Под ред. Гуревича. – М., 1982.

17. Соколова Е.Т., Федотова Э.О. Апробация методики косвенного измерения системы самооценок (КИСС) // Вестник МГУ. – Сер. 14. Психология. – 1982. – № 3.

18. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний. – М.: МГУ, 1985.

19. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. – М.: МГУ, 1980. – Ч. 1; 1981. – Ч. 2.

20. Черны В. Психодиагностика в соц. Странах / Пер. с чеш. – Братислава, 1983.

21. Экспериментальные исследования по проблемам педагогической психологии: Сб. науч. тр. / Под ред. М.И. Лисиной. – М., 1979.

2. Короткий історичний нарис розвитку педагогічної психології

Початковий етап розвитку педагогічної психології (кінець XIX – початок XX ст.): розвиток педагогічної психології в США та Європейських країнах (Німеччина, Франція, Англія, Швейцарія та ін.). Передумови розвитку педагогічної психології в Україні та Росії (Кієво-Могиллянська академія). Г. Сковорода, М. Ломоносов, В. Татищев, М. Новіков, Т. Шевченко.

Основні ідеї педагогічної антропології К.Д.Ушинського. Різні підходи до предмету і завдань педагогічної психології у Росії у 80-90 р. р. XIX ст. – початку XX ст. (П.Ф. Лесгафт, П.Ф. Каптерев, А.П. Нечаєв та ін.).

Значення для педагогічної психології робіт О.Ф. Лазурського і П.Ф. Каптерева.

Розвиток педагогічної психології у радянський період (П. Блонський, Л. Виготський, П.І. Зінченко, Л. Божович, П. Гальперін, Г. Костюк, О. Леонтьєв, Н. Менчинська,

Д. Ніколаєнко, С. Рубінштейн, І. Синиця, П. Чамата, Д. Ельконін).

Сучасний стан розробки проблем педагогічної психології в Україні та Росії (В. Давидов, Н. Тализіна, А. Маркова, Г. Бал, С. Максименко, Г. Серєда, О. Чибикін, І. Бєх, Ю. Гільбух, Ю. Машбиць, М. Боришевський).

Література до розд. 2

1. Блонский П. Избр. пед. произв. – М., 1973.
2. Выготский Л.С. Педагогическая психология // Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. – М.: МГУ, 1980.
3. Выготский Л.С. Собр. соч. / Вопросы теории и истории психологии. – Т. 1. – М.: Педагогика, 1972.
4. Естественный эксперимент и его школьное применение / Под ред. А.Ф. Лазурского. – Пг., 1918.
5. Каптерев П.Ф. Избр. пед. соч. – М.: Педагогика, 1992.
6. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад. школа, 1989.
7. Лазурский А.Ф. О естественном эксперименте. // Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. – М.: МГУ, 1980. – Т. 1.
8. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – М., 1972.
9. Леонтьев А.Н. Современная психология // Сб. науч. тр. / Под ред. А.В. Запорожца и В.П. Зинченка. – М.: МГУ, 1983.
10. Нариси з історії вітчизняної психології (XVII-XVIII ст.) / За ред. Г.С. Костюка – К.: Рад. школа, 1952.
11. Нариси з історії вітчизняної психології (XIX-XXст.) / За ред. Г.С. Костюка. – К.: Рад. школа, 1955.
12. Никольская А.А. Задачи разработки истории детской педагогической психологии // Вопросы психологии. – 1983. – № 6.
13. Психологическая наука в СССР. – Т. 1, 2. – М., 1957.

14.Радянська психологічна наука за 40 років радянської влади. – К.: Рад. школа, 1957.

15.Сковорода Г.С. Твори в 2-х томах. – К.: АН УРСР, 1961.

16.Смирнов А.А. Развитие и современное состояние зарубежной психологии. – М.: Просвещение, 1974.

17.Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания // Собр. соч. – М.; Л., 1948. – Т. 2, 6; 1950. – Т. 10.

18.Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии / Под ред. И. Ильсова, В. Ляудиса. – М.: МГУ, 1984.

19.Ярошевский М.Г., Анциферова Л.И. Развитие и современное состояние зарубежной психологии. – М.: Просвещение, 1974.

3. Навчання, виховання і розвиток

Взаємозв'язок дозрівання, навчання і виховання. Роль навчання і виховання у психічному розвитку, їх взаємозв'язок.

Умови оптимізації навчання (врахування рівня і своєрідності наявного ступеня психічного розвитку; навчання і "сензитивні" періоди розвитку психіки; поняття "зони найближчого розвитку"; проблеми вікових можливостей і меж у засвоєнні знань).

Інтеріоризація засвоєваних типів і структур діяльності у процесі розвитку.

Виховання і розвиток особистості, їх взаємозв'язок. Перетворення соціального у психологічне, зовнішнього у внутрішнє в процесі психічного розвитку і виховання. Роль спілкування у вихованні особистості. Активність особистості у виховному процесі.

Література до розд. 3

1. Ананьев Б.Г. Избр. психол. тр. – Т. 2. – М.: Педагогика, 1980.

2. Вікова психологія / За ред. Г.С. Костюка. – К.: Рад. школа, 1976.
3. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. – М.: Педагогика, 1986.
4. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад. школа, 1989.
5. Менчинская Н.А., Сабурова Г.Г. Проблема обучения и развития на XVIII Международном конгрессе // Вопросы психологии. – 1967. – № 1.
6. Обухова Л.Ф. Концепция Ж. Пиаже: за и против. – М.: МГУ, 1981.
7. Пиаже Ж. Избр. психол. тр. – М.: Просвещение, 1970.
8. Скрипченко О.В. Психічний розвиток учнів. – К.: Рад. школа, 1974.
9. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. – М.: МГУ, 1980. – Вып. 1.; 1981. – Вып. 2.

4.1. Психологія навчання.

Психологічна характеристика періоду навчання.

Основні теоретичні та експериментальні підходи до вивчення процесів навчання і учіння. Теорії навчання і учіння в зарубіжній психології. Біхевіористичні і необіхевіористичні теорії навчання: Торндайк, Уотсон, Скіннер, Толлмен, Міллер, Хал.

Концепції учіння з позицій гештальтпсихології і функціоналізм.

Учіння з позиції концепції розумового розвитку Ж. Пиаже. Теорії учіння когнітивно-психологічної орієнтації.

Психологічні теорії навчання і учіння в радянській психології. Учіння як процес активного засвоєння системи знань, вмінь і навичок (асоціативно-рефлекторні теорії: Д.М. Богоявленський, А.О. Менчинська, Ю.О. Самарій). Теорія поетапного формування розумових дій

(П.Я. Гальперін, Н.Ф. Тализіна). Концепція учіння Д.Б. Ельконша. Концепція учіння теоретичного узагальнення В.В. Давидова. Концепція навчальної діяльності Л.В. Занькова.

Теоретичні підходи до навчання і учіння в роботах Я.О. Пономарьова.

Концептуальні підходи до навчання і учіння в психологічних працях Г.С. Костюка та ін. українських психологів.

Література до розд. 4

1. Андрієвська В.В. Сучасні психологічні теорії навчання у США // Рад. школа. – 1965. – № 8.
2. Балл Г.О. Гуманістичні засади педагогічної діяльності // Педагогіка і психологія. Вісник АПН України. – 1994. – № 2.
3. Богоявленский Д.Н., Менчинская Н.А. Психология усвоения знаний в школе. – М., 1959.
4. Брунер Дж. Процесс обучения. – М., 1962.
5. Брунер Дж. Психология познания. – М., 1977.
6. Возрастные возможности усвоения знаний / Под ред. Д.Б. Эльконина, В.В. Давыдова. – М., 1966.
7. Выготский Л.С. Вопросы теории и истории психологии // Собр. соч. в 6-ти томах. – М.: Педагогика, 1982. – Т. 2.
8. Гальперин П.Я. Основные результаты исследований по проблеме формирования умственных действий. – М., 1965.
9. Давыдов В.В. Виды обобщения в обучении. – М., 1972.
10. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. – М., 1986.
11. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад. школа, 1989.
12. Костюк Г.С., Балл Г.А. Учебный материал и учебные ситуации. Психологические аспекты. – К.: Рад. школа, 1986.

13. Лингарт И. Процесс и структура человеческого учения. – М., 1970.
 14. Максименко С.Д., Руденко О.Д. Психологія проблемного навчання. – К.: Знання, 1978.
 15. Машбиц Ю.И., Бондаровская В.М. Зарубежные концепции программированного обучения. – К., 1964.
 16. Миллер, Галантер, Прибрам. Планы и структуры поведения. – М., 1970.
 17. Обучение и развитие // Экспериментально-педагогическое исследование / Под ред. Л.В.Занкова. – М., 1975.
 18. Педагогічна психологія / За ред. Б.Ф. Баева. – К.: Рад. школа, 1972.
 19. Педагогічна психологія / За ред. Л.М. Проколієнко. – К.: Рад. школа, 1987.
 20. Понамарев Я.А. Знания, мышление и умственное развитие. – М.: Просвещение, 1967.
 21. Самарин Ю.А. Очерки психологии ума. – М., 1962.
 22. Скрипченко О.В. Психічний розвиток учнів. – К.: Рад. школа, 1974.
 23. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний. – М., 1976.
 24. Торндайк Э. Процесс учения человека. – М., 1935.
 25. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. – М.: МГУ, 1980. – Т. 1; 1981. – Т. 2; 1983. – Т. 3.
- 4.2. Психологічна характеристика процесу навчання.
Поняття: навчання, учіння, наудіння, їх зв'язок. Навчання як управління учінням (навчальною діяльністю школярів).
Функціональна структура управління: мета; виявлення актуального (вихідного) стану готовності учнів до навчання; розробка програми навчального впливу;

одержання інформації про результати навчання (зворотний зв'язок); опрацювання інформації, що була одержана з каналу зворотного зв'язку і вироблення програм коригуючих впливів; реалізація коригуючих впливів.

Основні принципи і закономірності управління процесом формування знань, умінь та навичок. Психологічні проблеми якості знань, принципи їх діагностики. Психологічні питання застосування знань.

Психологія засвоєння системи наукових понять в школі. Психологічна природа, основні етапи і умови формування узагальнень у процесі навчання. Формування системи наукових понять на основ психологічних закономірностей мислення.

Загальні психологічні закономірності формування уваги, пам'яті, сприймання, мислення, уяви у процесі навчання. Психолого-педагогічні умови розвитку, творчого мислення і пізнавальних здібностей учнів у процесі навчання.

Психолого-педагогічні аспекти методів навчання. Проблеми навчання. Програмоване навчання. Розвиваюче навчання. Модульне навчання. Ігрові методи навчання та їх психологічні засади.

Психологічні основи комп'ютеризації навчання. Вікові можливості і психологічні особливості засвоєння учнями інформатики. Комп'ютер як предмет і засіб навчання. Психологічні вимоги до навчального діалогу в системі "учень-комп'ютер" та її критерії.

Формування комп'ютерної грамотності учнів. Компоненти комп'ютерної грамотності. Психологічні питання навчання програмуванню. Загальнопсихологічна характеристика мов програмування (Бейсік, Лого, Робік, Рапіра та ін.). Комп'ютерна грамотність і психічний розвиток учнів.

Індивідуалізація комп'ютерного навчання. Психологічні аспекти оцінки якості навчаючих систем.

Комп'ютер як інструмент психолого-педагогічного дослідження. Автоматизація психологічного експерименту.

Комп'ютерна психодіагностика.

Література до розд. 4.2

1. Амонашвили Ш.А. Развитие познавательной активности учащихся в начальной школе // Вопросы психологии. – 1984. – Т. 5.
2. Бабанский Ю.К. Личностный фактор оптимизации обучения // Вопросы психологии. – 1984. – № 1.
3. Балл Г.А. Теория учебных задач: психолого-педагогический аспект. – М.: Педагогика, 1990.
4. Балл Г.О. Наукова спадщина Г.С. Костюка і засади досліджень в психології навчання / Актуальні проблеми психології: традиції і сучасність. – Т. 1. – К., 1993.
5. Бондарчук Е.И. Психологические условия применения компьютерных игр в внеклассной работе с младшими школьниками: Автореф. ... дис. канд. психол. наук. – К., 1989.
6. Брусенцова Т.Н. О психолого-педагогических принципах компьютерной системы обучения ЛОГО // Вопросы психологии. – 1986. – № 2.
7. Выготский Л.С. Исследование развития научных понятий в детском возрасте. (Избр. психол. исслед.). – М., 1956.
8. Гальперин П.Я. Управление процессом учения // Новые исследования в пед. науках. – Вып. 4. – М., 1965.
9. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения: опыт теоретического и экспериментального психологического исследования. – М.: Педагогика, 1986.
10. Залесский Г.Е. Психологические вопросы формирования убеждений. – М., 1982.

11. Костюк Г.С. Про психологічні основи оптимізації шкільного навчання // Рад. школа. – 1972 -№ 3.
12. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад. школа, 1989.
13. Ломов Б.Ф. Научно-технический прогресс и средства умственного развития человека // Псих. Журнал. – 1985. – № 6.
14. Ляудис В.Я., Тихомиров О.К. Психология и практика автоматизированного обучения // Вопросы психологии. – 1983. – № 6.
15. Максименко С.Д., Руденко Ю.Д. Психологія проблемного навчання. – К.: Знання, 1978.
16. Максименко Ю.Б. Комп'ютерна діагностика в психології: Автореф. дис. д-ра псих. наук. – К., 1995.
17. Матюшкин А.М. Проблемное обучение. – М., 1975.
18. Махмутов М.И. Принцип проблемности в обучении // Вопросы психологии. – 1984. – № 5.
19. Машбиц Е.И. Компьютеризация обучения: проблемы и перспектива. – М.: Знание, 1986.
20. Машбиц Е.И. Психологические основы управления в учебной деятельности. – К.: Вища школа, 1983.
21. Менчинская Н.А. Психологические исследования проблем формирования научного мировоззрения // Проблемы формирования коммунистического мировоззрения / Под ред. М.Н. Алексеева, Н.Г. Огурцова. – Минск, 1975. – Гл. 5.
22. Монахов В.М. Психолого-педагогические проблемы обеспечения компьютерной грамотности учащихся // Вопросы психологии. – 1985. – № 3.
23. Основы информатики и вычислительной техники: Пробное учебное пособие для сред. учебн. завед.: В 2 ч. /

Под ред. А.П. Ершова, В.М. Монахова. – М., 1985. – Ч. 1; 1986. – Ч. 2.

24. Особенности обучения и психическое развитие школьников 13-17 лет / Под ред. И.В. Дубровиной, Б.С. Круглова. – М.: Педагогика, 1988.

25. Психологические проблемы создания и использования ЭВМ / Под ред. О.К. Тихомирова. – М.: МГУ, 1985.

26. Савельев А.Я. Проблемы автоматизации обучения // Вопросы психологии. – 1986. – № 2.

27. Салтыков А.И., Симашко Г.Л. Программирование для всех. – М.: Наука, 1986.

28. Стоне Э. Психопедагогика: психологическая теория и практика обучения / Пер. с англ. – М., 1984.

29. Учніві задачі і процес навчання // Рад. школа. – 1988. – № 6.

30. Фурман А.В. Проблемные ситуации в обучении. – К., 1994.

31. Чебышева В.В. Психология трудового обучения. – М., 1983.

32. Шнейдерман Б. Психология программирования. – М., 1984.

33. Якунин В.А. Обучение как процесс управления: психологические аспекты. – Л.: ЛГУ, 1988.

4.3. Психологічний аналіз учіння

Поняття про учіння. Учень як суб'єкт навчальної діяльності. Структура учіння та її основні характеристики. Аналіз навчальної діяльності за теорією П.Я. Гальперіна (структурний і функціональний аналіз учіння; основні психологічні характеристики пізнавальних дій; типи орієнтації; етапи засвоєння нових видів діяльностей).

Особливості і закономірності розвитку психічних процесів у перебігу навчальної діяльності. Знання як елемент

пізнавальної діяльності. Психологічні закономірності формування наукових понять і логічного мислення. Співвідношення знань, умінь і навичок та вікові можливості їх засвоєння. Фактори, що впливають на процес учіння. Проблема оцінки і самооцінки, контролю і самоконтролю навчальної діяльності.

Мотивація учіння. Поняття про мотиви учіння та їх види. Ієрархія мотивів. Мотив як необхідна умова прийняття навчальної задачі. Психологічні умови розвитку пізнавальної мотивації в процесі навчання. Пізнавальний процес як мотив учіння та умова його формування. Розвиток мотивів навчальної діяльності в процесі навчання. Психологічне дослідження мотивів учіння у вітчизняній та зарубіжній психології.

Психологічні принципи неспішності у навчанні. Типи невстигаючих учнів. Діти з тимчасовими затримками в розумовому розвитку та особливості роботи з ними.

Індивідуальні особливості учіння і засвоєння знань в школі. Психологія загальних здібностей та індивідуальна успішність засвоєння знань, умінь і навичок. Індивідуальний стиль діяльності школярів. Розвиток творчих здібностей учнів в процесі навчання. Діагностика здібностей до засвоєння знань та індивідуальних відмінностей. Методи діагностики загальних і спеціальних здібностей (лінгвістичних, математичних, літературних і технічних). Психологічна діагностика евристичних здібностей учнів (дослідницька активність, здатність формувати запитання та проблеми у розв'язанні нових задач і уміння ставити нові завдання).

Принципи і методи психологічного консультування учнів. Дослідження українських психологів з проблем формування наукових понять у процесі навчальної

діяльності (Г.С. Костюк, Т.В. Косма, Д.Ф. Ніколенко, І.О. Синиця, Л.М. Проколієнко, В.І. Абраменко, П.Р. Чамата, М.В. Вовчик-Блакитна та ін.).

Дослідження українських психологів розвитку пізнавальних процесів у процесі навчальної діяльності (мислення, пам'яті, відчуття і сприймання, уваги, уяви) – Г.С. Костюк, Т.В. Косма, П.І. Зінченко, О.М. Концева, О.В. Скрипченко, Д.Т. Елькін, П.Р. Чамата, Е.О. Мілерян, О.М. Раєвський, І.О. Синиця, В.В. Містюк та ін.).

Дослідження українських психологів з психології засвоєння знань учнями (Г.С. Костюк, П.І. Зінченко, О.М. Раєвський, Т.В. Косма, Л.М. Проколієнко, Д.Ф. Ніколаєнко, І.О. Синиця, В.Л. Ярошук та ін.).

Література до розд. 4.3

- 1.Акимова М.К., Зархин В.Г. Гуревич К.М. Диагностика индивидуально-психологических различий в обучении // Вопросы психологии. – 1984. – № 6.
- 2.Алексеева М.І. Мотиви навчання учнів. – К.: Рад. школа, 1974.
- 3.Амонашвили Ш.А. Воспитательная общеобразовательная функция оценки учения школьников. – М., 1984.
4. Амонашвили Ш.А. Развитие познавательной активности учащихся в начальной школе // Вопр. психол. – 1984. – № 5.
- 5.Ананьев Б.Г. Психология педагогической оценки / Избр. псих. тр. в 2-х т. – М.: Педагогика, 1980.
- 6.Анастаси А. Психологическое тестирование. – М., 1982. – Кн. 1, 2.
- 7.Божович Л.И., Морозова Н.Г., Славина Л.С. Развитие мотивов учения у советских школьников // Известия АПН РСФСР. – М., 1951. – Вып. 36.
- 8.Брунер Д. Психология познания. – М., 1977.

9. Бурлачук Л.Ф. Психодиагностические методы исследования интеллекта. – К., 1985.
10. Вивчення особистості підлітка / За ред. М.Т. Дригус. – К., 1994.
11. Вопросы психологии познавательной деятельности // Сб. науч. тр. / Отв. ред. И.Л. Басхаков. – М., 1983.
12. Возрастные возможности усвоения знаний / Под ред Д.Б. Эльконина, В.В. Давыдова. – М., 1966.
13. Гальперин П.Я. Типи орієнтування і активність навчання // Рад. школа. – 1962. – № 3.
14. Гальперин П.Я., Талызина Л.Ф. Современное состояние теории поэтапного формирования умственных действий // Вестник МГУ. – Сер. 14. Психология. – 1979. – № 4.
15. Пльбух Ю.З. Диагностика мыслительных способностей // Рад. школа. – 1990. – № 11, 12.
16. Давыдов В.В. Учебная деятельность: состояние и проблемы исследования // Вопросы психологии. – 1991. – № 6.
17. Давыдов В.В., Маркова А.К. Концепция учебной деятельности школьников // Вопросы психологии. – 1981. – № 6.
18. Дусавицкий А.К. Дважды два – икс? – М.: Знание, 1985.
19. Зак А.З. Развитие теоретического мышления у младших школьников. – М., 1984.
20. Изучение мотивации поведения детей и подростков / Под ред. Л.И. Божович. – М.: Педагогика, 1972.
21. Ильясов И.И. Структура процесса учения. – М.: МГУ, 1986.
22. Кабанова-Меллер Е.Н. Учебная деятельность и развивающее обучение. – М., 1981.

23. Костюк Г.С. Закономірності розумового розвитку та формування здібностей // Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад. школа, 1989.
24. Крутецкий В.А. Психология математических способностей школьников. – М., 1968.
25. Кудрявцев Т.В. Психология технического мышления. – М., 1975.
26. Лейтес Н.С. Способности и одаренность в детские годы. – М., 1984.
27. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – 4-е изд. – М.: МГУ, 1981. – Гл. 3.
28. Лингат И. Процесс и структура человеческого учения. – М., 1970.
29. Маркова А.К., Татис ТА., Орлов А.Б. Формирование мотивации учения. – М.: Просвещение, 1990.
30. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. – М.: Просвещение, 1989.
31. Матюхина М.В. Мотивация учения младших школьников. – М., 1984.
32. Матюшкин А.М. Психологическая структура динамики и развития познавательной активности // Вопросы психологии. – 1982. – № 4.
33. Моляко В.О. Концепція виховання творчої обдарованості // Рад. школа. – 1991. – № 5.
34. Моргун В.Ф. Мотивация деятельности школьников 1-10-х кл. // Психологические проблемы индивидуальности / Под ред. Б.Ф. Ломова. – Вып. 3. – Л.; М., 1985.
35. Моргун В.Ф. Психологические проблемы мотивации учения // Вопросы психологии. – 1976. – № 6.
36. Мотивация личности / Отв. ред. А.А. Бодалев. – М.: АПН СССР, 1988.
37. Норман Д. Память и научение / Пер. с англ. – М., 1983.

38. Пономарев Я.Н. Знание, мышление, умственное развитие. – М., 1967.

39. Психологические особенности слабоуспевающих школьников / Под ред. И. Ломпшера; Пер. с нем. – М., 1983.

40. Развитие младших школьников в процессе усвоения: экспериментально-педагогические исследования / Под ред. М.В. Зверевой. – М., 1983.

41. Развитие психики школьников в процессе учебной деятельности / Отв. ред. В.В. Давыдов. – М., 1983.

42. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности учащихся. – М., 1983.

43. Якиманская И.С. Знание и мышление школьников. – М., 1985.

44. Якобсон П.М. Психологические проблемы мотивации поведения человека. – М., 1969.

5. Психологія виховання

Виховання як формування цілісної особистості. Психологічні закономірності і механізми формування особистості.

Проблеми потреб і мотивів особистості та їх виховання в сім'ї і школі.

Психологічні проблеми всебічного і гармонійного розвитку особистості в процесі виховання. Психологія морального виховання. Моральна основа особистості. Вплив спілкування і різних видів діяльності (гри, учіння, суспільно-корисної, трудової та ін.) на формування моральних основ особистості. Моральні уявлення і моральні вчинки. Психологічна структура вчинку як одиниці соціальної поведінки. Вольова поведінка та її виховання.

Оцінні еталони (моральні, естетичні та ін.) у структурі поведінки дітей різного віку. Проблема контролю і

самоконтролю в соціальній поведінці. Громадська свідомість і самосвідомість особистості. Формування переконань і громадської активності особистості.

Психологічні проблеми статевого виховання. Виховання психологічної готовності до шлюбу і сімейного життя у родині та школі. Статеворольове виховання хлопців і дівчат у сім'ї та школі.

Психологічні основи виховання дітей з відхиленнями у поведінці. Форми відхилень у поведінці. Профілактика і запобігання виникненню відхилень у поведінці.

Психологічні основи трудового виховання. Психологопедагогічні умови формування у дітей позитивного ставлення до праці, формування психологічної готовності до праці. Психологічні основи професійної орієнтації учнів. Психологічні закономірності, етапи та умови розвитку професійного мислення у трудовому навчанні. Психологопедагогічні вимоги до орієнтації трудового навчання учнів різного віку.

Психологічні основи індивідуального підходу у процесі виховання особистості. Виховання і самовиховання волі і характеру.

Проблема формування особистості в групі і колективі. Структура і розвиток дитячого колективу. Особистість у колективі учнів. Методи вивчення стосунків у колективі.

Психологічні особливості сімейного виховання. Спілкування і взаємодія в сім'ї як фактор виховання особистості. Психологічні умови підвищення виховного впливу сім'ї на виховання особистості.

Проблема врахування ефективності виховного процесу. Психологічні критерії вихованості. Методи вивчення виховного процесу та його впливу на формування

особистості (методи вивчення моральних якостей, самооцінки тощо).

Дослідження з проблем виховання в українській психологічній науці (Г.С. Костюк, Д.Ф. Ніколаєнко, О.І. Жаворонько, О.І. Синиця, Е.Ш. Сапожникова, П.Р. Чамата, М.Й. Боришевський та ін.).

Дослідження українських психологів щодо формування моральних переконань у школярів та їх роль у моральному розвитку особистості (В.А. Аснін, О.І. Жаворонько, І.Д. Бех, М.Й. Боришевський, Е.Ш. Сапожникова, Т.В. Рубцов та ін.).

Література до розд. 5

1. Амонашвили Ш.А. Воспитательная общеобразовательная функция оценки учения школьников. – М., 1984.
2. Ананьев Б.Г. О человеке как объекте и субъекте воспитания // Избр. псих. тр. в 2-х т. – Т. 2. – М.: Педагогика, 1980.
3. Берне Р. Развития Я-концепции и воспитание. – М.: Прогресс, 1986.
4. Бех І.Д. Виховання і самовиховання – дві сторони єдиного процесу // Педагогічна психологія. – К., 1991. – Розд. 3, 7.
5. Бех І.Д. Моральна саморегуляція і поведінка особистості і понятійний апарат. – К., 1993.
6. Богословский В.В. Психология воспитания школьника. – Л.: ЛТПИ, 1974.
7. Бодалев А.А. Личность и общение // Избр. тр. – М., 1983.
8. Бодалев А.А. О психологических основах воспитания личности // Вопр. псих. – 1986. – № 1.
9. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе // Вопр. псих. – 1979. – № 4, 9.

- 10.Боришевський М.Й. Актуальні соціально-психологічні проблеми виховання // Психологічні проблеми гуманізації педагогічної взаємодії. – К., 1993.
- 11.Бреслов Г.М. Эмоциональные особенности формирования личности: норма и отклонения. – М.: Педагогика, 1990.
- 12.Валитов М.С. Особенности профессиональной консультации подростков // Вопр. псих. – 1984. – № 6.
- 13.Вилюнес В.К. Психологические механизмы мотивации человека. – М.: МГУ, 1990.
- 14.Воспитание детей дошкольного возраста / Под ред. Л.М. Проколиенко. – К.: Рад. школа, 1990.
- 15.Гаврилова Т.П. О типических ошибках родителей в воспитании детей // Вопр. псих. – 1984. – № 1.
- 16.Гуревич К.М. Индивидуально-психологические особенности школьников. – М.: Знание, 1988.
- 17.Дубровина И.В. Проблема психологической подготовки молодежи к семейной жизни // Вопр. псих. – 1981. – № 4.
- 18.Залесский Г.И. Психологические вопросы формирования убеждений. – М., 1992.
- 19.Запорожец А.В. Роль школьного воспитания в общем процессе всестороннего развития личности // Вестник АМН СССР. – 1980. – № 10.
- 20.Иванова Б.Ф. Психологические основы перевоспитания "трудных" подростков // Методика воспитательной работы в школе. – Владивосток, 1976.
- 21.Изучение мотивации поведения детей и подростков / Под ред. Л.И. Божович, Л.В. Благоннадежной. – М.: Педагогика, 1972.
- 22.Кле М. Психология подростка: психосексуальное развитие. – М., 1991.

- 23.Ковалев А.Г. Самовоспитание школьников. – М.: Просвещение, 1967.
- 24.Ковалев Г.А., Бодалев А.А. Психология и педагогика самовоспитания. – М., 1988.
- 25.Коломинский Я.Л. Психология детского коллектива. – Минск, 1983.
- 26.Лебединская, Райская М.М., Грибанова Г.В. Подростки с нарушениями в аффективной сфере. – М.: Педагогика, 1988.
- 27.Монахов Н.И. Изучение эффективности воспитания. – М.: Просвещение, 1981.
- 28.Мухина В.С. К проблеме социального развития ребенка // Психол. журнал. – Т. 1. – 1980. – № 5.
- 29.Натанзон З.Ш. Трудный подросток и педагогический коллектив. – М.: Педагогика, 1984.
- 30.Психолого-педагогические проблемы воспитания детей в семье и подготовке молодежи к семейной жизни / Под ред. И.В. Дубровиной. – М., 1980.
- 31.Психологические особенности самосознания подростка / Под ред. М.Й. Боришевского. – К.: Рад. школа, 1986.
- 32.Психологические условия и механизмы воспитания подростков / Отв. ред. Д.М. Фельдштейн. – М., 1983.
- 33.Рабочая книга школьного психолога / Под ред. И.В. Дубровиной. – М.: Просвещение, 1991.
- 34.Раттер М. Помощь трудным детям. – М.: Прогресс, 1987.
- 35.Сапожникова Л.С. Як формується моральна зрілість. – К.: Рад. школа, 1988.
- 36.Скаткин М.Н., Костяшкин Э.Г. Трудовое воспитание и профориентация школьников. – М., 1984.
- 37.Славина Л.С. Дети с аффективным поведением. – М., 1966.
- 38.Столин В.В. Самосознание личности. – М., 1983.

39. Чудновский В.Э. Нравственная устойчивость личности: Психологическое исследование. – М., 1981.
40. Фельдштейн Д.И. Психологические основы общественно-полезной деятельности подростков. – М., 1982.
41. Филонов Г.Н. Воспитание личности школьников. – М.: Педагогика, 1985.
42. Шорохова Е.В. Психологический анализ нравственной устойчивости личности // Вопр. псих. – 1983. – № 3.
43. Хрестоматия. Лишенные родительского попечительства. – М.: Педагогика, 1985.
44. Якобсон П.М. Психологические проблемы мотивации поведения человека. – М.: Просвещение, 1969.

6. Психологічні основи професійної діяльності вчителя
Психологічні вимоги до професійної діяльності вчителя у процесі навчання і виховання учнів різного віку. Особистість вчителя та індивідуальний стиль його діяльності. Особливості реалізації вчителем навчальної, виховної, організаційної та інших видів діяльності. Психологічні умови і принципи педагогічного спілкування вчителя з учнями, його види і функції. Психологія стосунків учителя з учнями різного віку. Конфлікт у міжособових стосунках учителя з учнями, між учнями; запобігання їх виникнення та їх подолання.
Формування особистості вчителя. Педагогічні здібності, їх структура та умови формування. Особистість вчителя та педагогічний такт. Основи педагогічної майстерності вчителя.

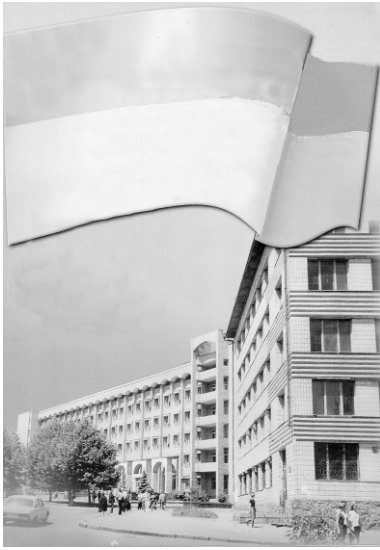
Індивідуальний підхід учителя до учнів у навчально-виховному процесі. Вивчення вчителем психологічних особливостей учнів як основа індивідуального підходу до

них у процесі навчання і виховання. Виявлення спрямованості особистості учнів, їх інтересів і мотивів. Психологічні проблеми диференційованого підходу вчителя до виховання хлопців і дівчат. Робота вчителя з сім'ями учнів.

Література до розд. 6

1. Абрамова Г.С. Введение в практическую психологию. – Брест, 1993.
2. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении / Под ред. Г.И. Щукина. – М., 1984.
3. Гоноболін Ф.Н. Книга об учителе. – М.: Просвещение, 1965.
4. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. – М.: Просвещение, 1987.
5. Кликов В.А., Атупов П.Р. Проблемы педагогического обеспечения подготовки молодежи к труду и выбору профессии // Вопр. псих. – 1984. – № 1.
6. Климов Е.А. Психолого-педагогические проблемы профессиональной консультации. – М., 1983.
7. Коломинский Я.Л. Психология детского коллектива. – Минск, 1983.
8. Костюк Г.С. Педагогічне керівництво психічним розвитком особистості // Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад. школа, 1989.
9. Кузьмина Н.В. Формирование педагогических способностей. – Л.: ЛГУ, 1961.
10. Кузьмина Н.В. Педагогическое мастерство учителя как фактор развития способностей учащихся // Вопр. псих. – 1984. – № 1.
11. Мышление учителя: личностные механизмы и понятийный аппарат / Под. ред. Ю.Н. Кулюткина, Г.С. Сухопской. – М.: Педагогика, 1990.

12. Ніколаєнко Д.Ф., Шкіль Н.І. Становлення учителя. – К.: Знання, 1986.
13. Ніколаєнко Д.Ф. Учитель радянської школи. – К.: Знання, 1979.
14. Николаенко С.И. Психологические условия формирования у будущих учителей стратегии решения педагогических задач: Автореф. ... дис. канд. психол. наук. – Сумы, 1990.
15. Психология труда и личности учителя / Под ред. А.И. Щербакова. – Л., 1976.
16. Психологические проблемы формирования педагогической направленности и педагогических способностей / Под ред. В.А. Крутецкого. – М.: МГПИ, 1982.
17. Психолого-педагогические проблемы взаимодействия учителя и учащихся / Под ред. А.А. Бодалева, В.Я. Ляудиса. – М.: МГУ, 1980.
18. Педагогічна психологія / За ред. Л.М. Проколієнко, Д.Ф. Ніколенко. – К.: Рад. школа, 1991.
19. Профконсультационная работа со старшеклассниками / Под ред. Б.А. Федоришина. – К.: Рад. школа, 1980.
20. Пятин В.А. Психолого-педагогические факторы формирования личности учителя в педагогическом вузе // Вопр. псих. – 1981. – № 5.
21. Рыбакова М.М. Конфликт и взаимодействие в педагогическом процессе. – М.: Просвещение, 1991.
22. Сеница И.Е. Педагогический такт и мастерство учителя. – М.: Педагогика, 1983.
23. Сеница І.О. Педагогічний такт і майстерність вчителя. – К.: Рад. школа, 1981.
24. Страхов И.В. Психология педагогического такта. – СГУ, 1966.

Майбутнє освіти України – сучасні педагогічні технології

11-12 жовтня 2001 року в Миколаївському державному педагогічному університеті за ініціативою кафедри педагогічних технологій та педагогічної майстерності проводилась четверта традиційна Всеукраїнська науково-практична конференція "Технології неперервної освіти: проблеми, досвід, перспективи розвитку", присвячена II з'їзду освітян

України. В підготовці і проведенні конференції брали участь провідні вітчизняні вчені та практики різних установ педагогічної освіти, Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України, Інституту засобів навчання АПН України, Херсонського педагогічного університету, Кіровоградського педагогічного університету та ін. Одним з головних завдань конференції було узагальнення теоретичних наробок та існуючого досвіду підготовки вчителя та викладача педагогічного вищого навчального закладу до впровадження в сучасний педагогічний процес освітніх технологій.

Багато років плідно співпрацюють Миколаївський державний педагогічний університет з Інститутом педагогіки і психології професійної освіти АПН України, який очолює дійсний член АПН України, доктор філософських наук І.А. Зязюн, в напрямку підготовки

наукових кадрів, проведення багаторічних психолого-педагогічних досліджень. Одним із результатів цієї роботи було створення Центру педагогічних технологій середньої та вищої школи спільно з відділом технологій неперервної професійної освіти (завідувач відділу – доктор педагогічних наук, професор

С.О. Сисоєва). Керівником Центру є доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічних технологій та педагогічної майстерності О.М. Пехота. На конференції обговорювались результати спільних досліджень, шляхи їх втілення в практику сучасної середньої та вищої школи.

У межах обговорення поставленої на конференції гострої педагогічної проблеми проходила робота з таких напрямків:

1. Сучасні освітні технології у вищих закладах освіти: теоретико-методологічні засади та підготовка вчителя.
2. Модульно-рейтингове навчання у середній та вищій школі: теорія і досвід.
3. Інформаційні технології в освіті.
4. Проблеми технологізації дошкільної та початкової освіти.
5. Педагогічні технології викладання української мови та літератури.
6. Педагогічні технології викладання іноземних мов.
7. Технології виховного процесу в закладах освіти.
8. Сучасні освітні технології: студентські дослідження.

Конференція проходила у приміщенні мерії м. Миколаєва, і відкрив цю значну подію для освітян міста його мер В.Д. Чайка, що говорить про небайдужість міської адміністрації до проблем освітян – учнів, студентів, магістрантів, учителів, викладачів вищих навчальних закладів, науковців.

У доповіді доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена АПН України С.У. Гончаренко глибоко і сучасно були розкриті різні аспекти гуманізації професійної освіти в Україні та за кордоном. Особливості особистісного підходу були висвітлені у доповіді доктора педагогічних наук, професора, завідувача відділу психології трудової і професійної підготовки В.В. Рибалка. Жвавий інтерес викликала у присутніх доповідь доктора педагогічних наук, професора С.О. Сисоєвої "Особистісно орієнтовані педагогічні технології у професійній підготовці вчителя". З сучасними інформаційними технологіями в освіті слухачів ознайомив заступник директора з наукової роботи Інституту засобів навчання АПН України, кандидат педагогічних наук, доцент Ю.О. Жук. Проблеми розвитку університетської освіти у регіоні знайшли відображення у виступі проректора з наукової роботи Миколаївської філії Національного університету "Києво-Могилянська Академія", к.т.н., доцента О.П. Мещанінова. Результати цікавих досліджень були представлені науковцями кафедри управління соціальними системами Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (науковий керівник напрямку – професор О.Г. Романовський).

У роботі секції "Інформаційні технології в освіті" брали участь викладачі не тільки Миколаївського педуніверситету, а й Морського університету, Києво-Могилянської академії, Південнослов'янського інституту, а також викладачі вищих навчальних закладів Києва, Херсона, Кіровограда, Вінниці. Керував роботою секції завідувач кафедри інформаційних технологій Українського

державного морського технічного університету К.В. Кошкін.

Робота секції "Проблеми технологізації дошкільної та початкової освіти" проходила в школі № 53 м. Миколаєва, де поділились досвідом роботи за новими технологіями навчання вчителі початкових класів. Після перегляду фрагментів уроків обговорювались такі питання: як готувати вчителя початкових класів до впровадження технологій розвиваючого навчання? як створити умови для адекватної самооцінки учня та педагога? Аналіз уроків учителів з позицій особистісно орієнтованого підходу викликав бурхливу дискусію колег і гостей.

Теоретичними наробками і досвідом використання модульно-рейтингового навчання поділились учасники секції "Модульно-рейтингове навчання у середній та вищій школі: теорія і досвід". Результати тривалих досліджень були відображені у доповідях завідувача кафедри природничо-математичних дисциплін МДПУ С.І. Дятлової, директора школи № 15 О.А. Беня, а також учителів цієї школи І.В. Корсунської та І.М.Слепцовой. На засіданні секції був продемонстрований відеоматеріал з використання модульно-рейтингового навчання в школах міста і області, підготовлений кафедрою педтехнологій.

Відбулася цікава розмова і на засіданні секції "Педагогічні технології викладання української мови та літератури", що була організована деканом української філології МДПУ, кандидатом філологічних наук, доцентом А.Л. Ситченко. Дискусії виникли після виступів заступника директора обласного Інституту післядипломної освіти Н.М. Огренич, а також заслуженого вчителя України, переможця Всеукраїнського конкурсу "Вчитель року" В.І. Шуляра.

У міському Палаці творчості учнів проходила секція "Технології виховного процесу в закладах освіти", на якій були присутні фахівці: викладачі вищих навчальних закладів Миколаєва та Херсона, представники Управління освіти і науки Миколаївської облдержадміністрації, відділу консультаційної роботи Центру соціальної служби для молоді міськвиконкому, представник лабораторії інноваційних ігрових технологій МДЦ "Артек" та інші. Члени секції ознайомилися з досвідом роботи шкіл та позашкільних закладів з проблем впровадження у виховний процес сучасних педагогічних технологій, орієнтованих на всебічний розвиток особистості.

Секція "Сучасні освітні технології: студентські дослідження" організована для того, щоб розкрити досягнення студентів у вивченні теоретичних і практичних питань із проблеми педагогічних технологій та досвід їх досліджень. У роботі секції брали участь студенти всіх факультетів педагогічного університету та інших вищих навчальних закладів м. Миколаєва. Доповіді продемонстрували інтерес як до змісту педагогічних технологій, так і до особливостей їх впровадження в сучасній школі відповідно до віку учнів. Дослідницька робота студентів дозволяє їм у майбутньому більш упевнено і компетентно вирішувати основні педагогічні, методичні і конструктивні питання у професійній діяльності.

Під час культурної програми учасники конференції відвідали Миколаївський зоопарк, який у цьому році святкує своє 100-річчя і є одним з найкращих в Україні.

*Будак Валерій Дмитрович,
ректор Миколаївського державного
педагогічного університету,
доктор технічних наук, професор,
дійсний член Академії наук суднобудування України,
заслужений діяч науки і техніки.*

*Пехота Олена Миколаївна,
завідувач кафедри педагогічних
технологій та педмайстерності,
доктор педагогічних наук, професор*